

Kopenhagos trilogija

Pasauline
sensacija tapęs
iš naujo atrastas
danų literatūros
šedevras

Tove Ditlevsen

TYTO ALBA

Tove Ditlevsen

**Kopenhagos
trilogija**

Iš danų kalbos vertė

Aurelija Bivainytė

VILNIUS 2022

Tove DITLEVSEN
BARNDOM / UNGDOM
Gyldendal, Viborg, 2015
GIFT
Gyldendal, Copenhagen, 2018

Knygos leidimą remia
Danish Arts Foundation

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt.

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Barndom: © Tove Ditlevsen & Hasselbalch, Copenhagen 1967.
Published by agreement with Gyldendal Group Agency
Ungdom: © Tove Ditlevsen & Hasselbalch, Copenhagen 1967.
Published by agreement with Gyldendal Group Agency
Gift: © Tove Ditlevsen & Gyldendal, Copenhagen 1971.
Published by agreement with Gyldendal Group Agency

© Rie Nissen, VISDA/LATGA, viršelio nuotrauka, 2022
© Na Kim, viršelio dizainas, 2021
© Aurelija Bivainytė, vertimas į lietuvių kalbą, 2022
© „Tyto alba“, 2022

ISBN 978-609-466-685-8

Turinyš

VAIKYSTĖ

7

JAUNYSTĖ

105

PRIKLAUSOMYBĖ

Pirma dalis

229

Antra dalis

309

Vaikystè

1

Rytas buvo vilties metas. Viltis mirgėjo it šviesos spindulys juoduose, blizgančiuose mamos plaukuose, kurių niekada nediršau liesti; ji gulėjo man ant liežuvio it cukrus ant atvėsusios avižinės košės, lėtai ją valgiau, stebėdama sunertus liesus mamos pirštus, besiilsinčius ant laikraščio, pranešančio apie ispaniškąją gripą ir Versalio taikos sutartį. Tėtis buvo išėjęs į darbą, o brolis – mokykloje. Tad mama, nors ir su manimi, liko viena, nes jei laikydavausi ramiai, netardama nė žodžio, ta svetima ramybė neperprantamoje jos širdyje tęsdavosi iki pat vėlyvos popietės, kai jai, kaip ir kitoms namų šeimininkėms, ateidavo laikas keliauti apsipirkti į Istedo gatvę.

Saulė skrodė žalią čigonų vežimą tarsi tūnodama jo viduje, o iš vežimo nešinas vandens dubeniu išlindo pusnuogis Niežuotasis Hansas. Apsiliejęs jis ištiesė ranką rankšluosčio, kurią jam padavė Gražioji Lili. Jie nesikalbėjo, kaip kokie paveikslėliai knygelėje, kurią gali greitai perversti. Po kelių valandų jie pasikeis, kaip ir mano mama. Niežuotasis Hansas buvo Išganymo armijos kareivis, o Gražioji Lili – jo mergina. Vasaromis jie prigrūsdavo žaliąjį vežimą pilną mažų vaikų ir išsiveždavo juos į kaimą. Tėvams tai atsieidavo vieną kroną per dieną. Kartą, kai man buvo treji, o broliui – septyneri, ir pati

su jais važiavau. Dabar man penkeri, o iš išvykos pamenu tik tiek, kad Gražioji Lili išskėlė mane iš vežimo ant karšto smėlio kažkokioje į dykumą panašioje plynėje. Žaliasis vežimas tolo, toldamas vis mažėjo, o brolis liko jame, ir man rodės, kad daugiau niekada nei jo, nei mamos nepamatysiu. Namų grįžusius vaikus buvo apnikę niežai. Dėl to jį ir praminė Niežuotuoju Hansu. O Gražioji Lili iš tiesų buvo negraži. Užtat mano mama buvo graži, tais paslaptiniais, džiaugsmingais rytais, kai turėdavau palikti ją visiškoje ramybėje. Graži, neliečiama, vieniša, kupina slaptų minčių, kurių man niekada nebuvo lemta sužinoti. Jai už nugaros ant gėlėtų tapetų, kuriuos iš atplaišų su ruda lipniąja juosta suklijavo mano tėtis, kabojo pro langą žvelgiančios moters paveikslas. Už moters ant grindų stovėjo lopšys su mažu vaikelium. Po juo buvo parašyta: „Moteris laukia savo vyro sugrįžtant iš jūros.“ Kartais mama pastebėdavo mano žvilgsnį, įsmeigtą į paveikslą, kuris man atrodė toks švelnus ir liūdnas. Bet ji pratrūkdavo juoktis, jos juokas skambėdavo lyg sprogdinami popieriniai maišeliai. Širdis daužydavosi iš nerimo ir širdgėlos, nes susijaukdavo pasaulio tyla, tačiau aš juokdavausi kartu, mane taip pat užkrėsdavo ta niūri linksmybė. Susiglamžiusiais naktiniais ji atsistodavo priešais paveikslą, įrėmusi rankas į šonus. Tada uždainuodavo švairiu, drąsiu jaunos mergaitės balsu, kažkur pranykdavusiu likusią dienos dalį, kai tekdavo su pardavėjais derėtis dėl kainų:

*Ar negaliu dainuoti
savo Tulei, ką tik noriu?
Čiūčia liūlia, čiūčia liūlia.*

*Eik nuo lango, mano drauge,
kitąkart vėl pasirodyk.
Speigas ir šaltis parginė
senąjį elgetą namo.*

Daina man nepatiko, bet privalėjau garsiai juoktis, nes mama dainuodavo tam, kad mane palinksmintų. Aš ir pati kalta, nes jei nebūčiau žiūrėjusi į paveikslą, ji nebūtų manęs pastebėjusi. Tada būtų likusi sėdėti ramiai sudėtomis rankomis, savo griežtų, gražių akių žvilgsnį įsmeigusi į mus skiriančią niekieno žemę. O širdyje aš dar ilgai būčiau galėjusi šnabždėti: mama, ir žinočiau, kad ji kažkaip paslaptinai tą supranta. Jei būčiau ją dar ilgiau taip vieną palikusi, ji be žodžių būtų ištarusi mano vardą ir sužinojusi, kad mes giminingos. Tada visą pasaulį užlietų kažkas panašaus į meilę, ją pajustų ir Niežuotasis Hansas su Gražiąja Lili, ir jie liktų tik gražūs spalvoti knygos paveikslėliai. Bet vos pasibaigus dainai jie pratrūkdavo bartis, rėkti, pešti vienas kitam už plaukų. Tuomet iš laiptinės vidun imdavo skverbtiis pakelti balsai, o aš pasižadėdavau kitą rytą apsimesti, kad tas liūdnas paveikslas ant sienos neegzistuoja.

Taip dužus vilčiai mama grubiais, irzliais judesiais apsirengė, tarsi kiekvienas drabužis ją kažkaip žleistų. Man taip pat reikėjo apsirengti, o visas pasaulis rodėsi šaltas, pavojingas, nejaukus, nes tamsus motinos pyktis nuolat baigdavosi antausiu arba stumtelėjimu į krosnį. Ji buvo svetima, paslaptiną, kartais net pagalvodavau, kad mane kūdikystėje sukeitė ir ji iš tiesų nėra mano mama. Apsirengusi ji atsistojo prieš miegamojo veidrodį, paspjaudžiusi ant rožinės spalvos popieriaus

pasitrynė skruostus. Nešdama puodelius į virtuvę pajutau, kaip viduje it apsauginė plėvė ėmė skleistis ilgi, keisti žodžiai. Daina, eilėraštis, kažkas slopinančio ir ritmingo, be galo melancholiško, bet niekada slogaus ar liūdno, kaip kad žinojau, jog likusi mano dienos dalis bus slogi ir liūdna. Kai mane užplūsdavo šios šviesios žodžių bangos, tuomet suprasdavau, kad mama man nieko nebepadarys, nes ji man nieko nebereiškia. Mama tai irgi žinojo, ir jos akys tapdavo šaltos ir svetimos. Kai mano siela būdavo šitaip sujaudinta, ji niekada manęs nemušdavo, bet ir nesikalbėdavo su manimi. Nuo tos akimirkos iki kito ryto tik mūsų kūnai egzistuodavo šalia. Nors erdvė ankšta, išvengėme menkiausio prisilietimo. Jūreivio žmona ant sienos vis dar ilgesingai žvalgėsi savo vyro, bet mano ir mamos pasaulyje netrūko nei vyrų, nei berniukų. Mūsų keista, trapi, nesibaigianti laimė tarpdavo tik kai likdavome vienos, o kai lioviausi būti mažas vaikas, tas jausmas niekada iš tikrųjų nebegrižo, tik retais, atsitiktiniais blyksniais, kurie man tapę tokie brangūs dabar, kai mama mirusi ir nebėra nieko, kas galėtų papasakoti tikrąją jos istoriją.

2

Kažkur mano vaikystės gilumoje stovi besijuokiantis tėtis. Jis senas ir pajuodęs kaip krosnis, bet aš jo visai nebijau. Viskas, ką apie jį žinau, man žinoti leidžiama, o jei noriu sužinoti daugiau, belieka tik pasiklausti. Jis pats manęs nekalbina, nes nežino, ką sakyti mažoms mergaitėms. Kartkartėmis paplekšnoja man per galvą teišardamas kokį kche, kche. Tuomet mama kietai sučiaupia lūpas ir jis suskumba ranką patraukti. Tėtis turi tam tikrų teisių, nes yra vyras ir mus visus išlaiko. Mamai tenka su tuo susitaikyti, bet ji protestuoja savaip. Galėtum atsisėst kaip visi, sako ji jam atsigulus ant sofos. O kai jis skaito knygą, ji rėžia: nuo skaitymo protas maišosi. Viskas, kas rašoma knygose, yra melas. Sekmadieniais tėtis išgeria buteliuką alaus, o mama jam primena: jis kainuoja 26 erez. Jei taip ir toliau, atsidursim Sundholme. Nors ir žinau, kad Sundholmas – tai tokia vieta, kur miegama ant šieno ir triskart per dieną valgoma silkė, bet šis pavadinimas gražus kaip paveikslėlis vienoje iš taip mano mėgstamų tėčio knygų, ir dėl to, kai man baisu ir vieniša, jis patenka į mano dėliojamų posmelių eilutes. Tas paveikslėlis vadinasi „Darbininkų šeima išvykoje į mišką“, o jame vaizduojamas tėtis, mama ir du vaikai. Jie sėdi žalioje pievoje valgdami priešpiečius ir juokiasi. Visi keturi žvelgia aukštyn į žo-

lėje įsmeigtą vėliavą, plevėsuojančią šalia tėvo galvos. Vėliava raudona. Paveikslėlis aukštyn kojomis, nes matau jį tik tada, kai tėtis tą knygą skaito. Tada mama uždega šviesą ir užtraukia geltoną užuolaidą, nors dar nesutemę. Mano tėvas buvo padugnė ir girtuoklis, sako ji, bet bent jau ne socialistas. Tėtis ramiai skaito toliau, nes jis šiek tiek neprigirdi, nors tai ir nėra jokia paslaptis. Mano brolis Edvinas sėdi ir kala į lentą vinis, o paskui jas traukia replėmis. Kada nors jis taps amatininku. Kaip puiku. Amatininkų stalus dengia tikros staltiesės, o ne laikraščiai, o ir valgo jie su peiliu ir šakute. Jie niekada netampa bedarbiais ir jie nėra socialistai. Edvinas gražus, o aš – ne. Edvinas protingas, o aš kvaila. Tai amžinos tiesos, kaip tos spausdintinės baltos raidės ant kepėjo namo kraigo mūsų gatvėje. Ten parašyta: geriausias laikraštis – tai „Politiken“. Tad kartą paklausiau tėvo, kodėl gi jis tuomet skaito „Socialdemokrata“, bet jis tik susiraukęs krenkštelėjo, o mama su Edvinu pratrūko skardžiai kvatotis iš mano neapsakomo kvailumo.

Svetainė – tai šviesos ir šilumos sala mums tais nesuskaičiuojamais vakarais, kai visi keturi ten tūnome kaip popierinės lėlės palubėje už sijų įkurdintame lėlių teatre, kuri tėtis pagamino pagal „Šeimos žurnale“ išspausdintą modelį. Nesibaigianti žiema, lauke baisiai šalta, kaip ir miegamajame bei virtuvėje. Svetainė plaukia laiku ir erdve, o krosnyje riaumoja ugnis. Nors Edvinas ir baisiai triukšmauja savo plaktuku, tėtis uždraustosios knygos lapus, rodos, verčia dar garsiau. Kai perverčia jų daug, Edvinas pakelia į mamą savo dideles rudas akis ir padeda plaktuką į šalį. Ar mamytė nepadainuos? – klausia jis. Žinoma, nusišypso jam mama. Tą akimirką tėtis paside-

da knygą ant pilvo ir pažvelgia į mane, tarsi norėdamas kažką pasakyti. Tačiau tai, ką aš ir tėtis norime vienas kitam pasakyti, niekada nebus pasakyta. Pašokęs Edvinas paduoda mamai vienintelę jos turimą ir mėgstamą knygą. Tai karo dainos. Jis stovi palinkęs virš jos, o ji verčia lapus, ir nors jie vienas kito neliečia, vis tiek būna kartu taip, kad mudu su tėvu liekam atskirti. Tik mamai uždainavus tėtis užmiega sudėjęs rankas ant uždraustosios knygos. Mamos balsas aukštas ir spigus, tarsi ji laikytųsi atokiau nuo dainos žodžių:

Mama, ar tai tu?

Matau, kad verkei.

Toks ilgas kelias, turbūt pavargai.

Neverki, mama, aš dabar laimingas.

Ačiū tau, kad atėjai, to siaubo nepabūgus.

Visos mamos dainos turi labai daug posmų, tad kol ji baigia pirmąją, Edvinas vėl būna pradėjęs kalti, o tėtis garsiai knarkia. Edvinas paprašė jos padainuoti, kad sušvelnintų jos pyktį dėl tėvo skaitymo. Jis berniukas, o berniukams nepatinka dainos, nes jei jų klausaisi, imi verkti. O mamai taip pat nepatinka, kai verkiu, todėl tiesiog sėdžiu sau su gerklėje įstrigusiu gumulu, žvilgčiodama į knygos paveikslėlį, kur mirštantis kareivis mūsų lauke tiesia ranką šviesiai mamos sielai, kuri, puikiai žinau, iš tiesų neegzistuoja. Visos dainos knygelėje panašaus turinio, kol mama dainuoja, galiu užsiimti, kuo tinkama, tuomet ji tikrai ilsisi savo pasaulyje, niekas iš išorės jos nesutrukdys. Negirdi ji ir kai apačioje kyla muštynės ir barniai. Ten gyve-

na Auksaplaukė ilga, geltona kasa su tėvais, kurie jos dar nepardavė raganai už puokštę katilėlių. Mano brolis yra princas, tik jis nežino, kad netrukus apaks iškritęs iš bokšto. Jis kala vinis į savo lentą, jis – šeimos pasididžiavimas. Tokie dabar yra berniukai, o mergaitės tiesiog privalo ištekėti ir susilaukti vaikų. Jas reikia išlaikyti, o daugiau joms nėra ko laukti ar tikėtis. Auksaplaukės tėvai dirba „Carlsberg“ alaus darykloje, kiekvienas išgeria po penkiasdešimt alaus buteliukų per dieną. Vakare grįžę namo jie geria toliau ir dar prieš man atsigulant ima rėkauti ir stora lazda talžyti Auksaplaukę. Mokykloje ji nuolat vaikšto mėlynėmis nusėtu veidu ar kojomis. Pavargę ją kulti, jie puola vienas kitą buteliais ir nulaužtomis stalo kojomis, dažnai atvyksta policija ir vieną iš jų išsiveža, tada galiausiai name stoja ramybė. Nei mano mamai, nei tėčiui policija nepatinka. Jei būtų jų valia, Auksaplaukės tėvus derėtų palikti ramybėje, kad patys save pribaugtų. Policija dirba didžiavimų darbą, sako tėtis, o mama dažnai prisimena tą kartą, kai žandarai išsivedę jos tėvą ir pasodinę į kalėjimą. Ji niekada to nepamiršianti. Mano tėtis negeria ir kalėjime jis niekada nesėdėjo. Mano tėvai nesimuša, mano gyvenimas daug geresnis nei jų vaikystė. Bet kai apačioje stoja tylą, o man ateina laikas miegoti, mano mintis vis tiek aptemdo nerimas. Labanakt, pasako mama ir uždariusi duris grįžta į šiltąją svetainę. Aš nusivelku suknelę, vilnonį pasijonį, liemenę ir nusimaunu ilgas, juodas kojines, kurias kasmet gaunu dovanų Kalėdoms, per galvą užsivelku naktinius marškinius ir akimirka atsisėdusi ant palangės stebiu tamsaus kiemo gilumą, priešais esančio namo nuolat sudrėkusių sieną, tarsi būtų ką tik paliję. Languose be-

veik niekada nedega šviesos, nes už jų miegamieji, o normalūs žmonės su šviesa nemiega. Tarp mūrų įžiūriu nedidelį keturkampį lopinėlių dangaus, kuriame kartais žiba viena žvaigždė. Vadinu ją vakarine, sutelkiu į ją visas mintis, nes mama atėjusi užgesina šviesą, o aš guliu lovoje ir matau, kaip krūvos už durų sukrautų drabužių virsta ilgomis, kreivomis rankomis, kurias kėsinausi apsvyti man kaklą. Mėginu šaukti, bet tik kažką silpnai švokščiu, o kai riksmas galiausiai išsiveržia iš gerklės, tiek aš, tiek visa lova būnam permirkusios nuo prakaito. Tarpduryje stovi tėvas, dega šviesa. Tai tik baisesis sapnas, sako jis, aš vaikystėje taip pat jų daug sapnuodavau. Bet tai buvo kiti laikai. Jis nuodugniai mane nužvelgia pabrėždamas, kad tokiomis geromis sąlygomis gyvenantis vaikas neturėtų sapnuoti košmarų. Apgailestaudama droviai jam nusišypsau, tarsi tas riksmas būtų buvęs kokia kvaila užgaida. Užsitraukiu antklodę iki pat smakro, juk vyrui nevalia matyti mergaitės su naktiniais. Taip taip, sako jis, išjungia šviesą ir išeina, kažkokiu būdu su savimi išsinešdamas nerimą, nes galiausiai ramiai užmiegu, o drabužiai už durų virsta senų skarmalų krūva. Už lango atslinkusi naktis migdo mane, vilkdama paskui siaubą, blogį ir pavojų. Kol saugiai guliu pasislėpusi po antklode, Istedo gatvėje, kur dieną taip šviesu ir šventiška, pypsi policijos ir greitosios automobiliai. Girti vyrai tįso grioviuose suknežintomis, kraujuo-tomis galvomis, o apsilankęs „Čarlio“ kavinėje apskritai gyvas neliktum. Taip sako mano brolis, o viskas, ką jis sako, yra tiesa.

3

Man tuoj sueis šešeri, greitai pradėsiu lankyti mokyklą, nes jau moku ir skaityti, ir rašyti. Mama su pasididžiavimu apie tai pasakoja kiekvienam, kas tik netingi klausytis. Ji sako: ir vargšų žmonių vaikai turi gerą smegeninę. Gal ji visgi mane myli? Mūsų santykis artimas, skausmingas, gąsdinantis, nuolat privalau ieškoti meilės ženklų. Viską darau tik tam, kad ją pamaloninčiau, kad priversčiau ją nusišypsoti, nuslopinčiau jos įtūžį. Tai itin varginantis darbas, nes tuo pat metu turiu ir tiek daug nuo jos slėpti. Kai kuriuos dalykus nugirstu, apie kitus perskaitau tėvo knygoje, o dar kitus papasakoja brolis. Kai mama neseniai gulėjo ligoninėje, mus paliko prižiūrėti tetai Agnetei ir dėdei Peteriui. Tai mamos sesuo ir turtuolis jos vyras. Jie man papasakojo, kad mamai skauda pilvą, bet Edvinas apie tai sužinojęs tik nusijuokė ir man paaiškino, kad mama „prasileido“. Jos pilve buvo vaikas ir jis ten numirė. Tad reikėjo ją žemiau bambos prapjauti ir vaiką išimti. Skambėjo labai paslaptinai, kraupiai. Jai grįžus iš ligoninės, kibiras po plautuve kasdien būdavo pilnas kraujo. Kaskart apie tai pagalvojus man prieš akis iškyla toks paveikslėlis iš Zacharijo Nilseno apsakymo. Jame vaizduojama graži moteris ilga raudona suknele. Po krūtine padėjusi liesą, blyšką ranką, ji kreipiasi į dailiai apsi-

rengusį vyriškį: po širdimi nešioju kūdikį. Tokie dalykai knygoje labai gražūs, bekraujai, jie mane ramina ir guodžia. Edvinas sako, kad mokykloje gausiu lupti, nes esu tokia keista. Esu keista, nes skaitau knygas kaip tėtis ir nesuprantu, kaip žaisti. Bet man nebaisu laikant mamą už rankos žengti pro raudonus mokyklos vartelius Enghavės kelyje, nes pastaruoju metu ji įkvėpusi man dar nepatirtą pojūtį, kad esu kažkuo ypatinga. Ji vilki savo naująjį paltą su stačia kailine apykakle ir klubus susijuosusi diržu. Jos skruostai rausvai ištrinti šilkinio popieriumi, rausvos ir jos lūpos, o antakiai išpiešti it dvi mažos žuvelės, uodegomis pliaukšninčios į smilkinius. Esu tikra, joks kitas vaikas neturi tokios gražios mamos. O aš vilkiu persiūtais Edvino drabužiais, tik niekas to nepastebi, nes teta Rozalija puikiai pasidarbavusi. Ji siuvėja ir myli mudu su broliu, tarsi būtume jos vaikai. Pati savų neturi.

Mums įėjus į, rodos, visiškai tuščią pastatą, kvapą užgniauzia aštrus dvokas. Atpažįstu jį ir man suspaudžia širdį, tai gerai pažįstamas nerimo tvaikas. Mama jį taip pat pajunta, nes lipant laiptais paleidžia mano ranką. Direktorės kabinete mus priima į raganą panaši moteris. Žalsvi jos plaukai susukti viršugalvyje it paukščio lizdas. Ji tik su vienu akiniu, turbūt kitas sudužęs. Man dingteli, kad ji visai be lūpų, taip kietai jos sučiauptos, o virš jų kyšo didelė porėta nosis raudonu švytinčiu galiuku. Nagi, taria ji nė nepasisveikinusi, tai tu ir būsi Tovė? Taip, atsako mama, – į ją direktorė vos pažvelgė, ką jau kalbėti, kad būtų pasiūliusi atsisėsti, – ir ji moka rašyti ir skaityti be klaidų. Moteris dėbteli mano pusėn, lyg būčiau kažkas, ką ji aptiko po akmeniu. Bėda, šaltai atšauna, juk mes turime savų būdų

vaikus to išmokyti. Mano skruostus užlieja gėdos raudonis, kaip ir kaskart, kai dėl manęs mamai tenka patirti įžeidimus. Mano pasididžiavimas kaipmat išgaruoja, nutrūksta trumpai gyvavusi mano laimė dėl to, kad esu ypatinga. Mama, šiek tiek atsitraukusi nuo manęs, pusbalsiu taria: ji pati išmoko, tai ne mūsų kaltė. Pakeliu į ją akis ir iškart suprantu kelis dalykus: ji mažesnė už kitas suaugusias moteris, jaunesnė už kitas motinas, o už mūsų gatvės egzistuoja kitas, ją gąsdinantis pasaulis. O kai jis išgąsdina mus abi, ji išmeigia man peilį į nugarą. Kai taip stovime priešais tą raganą, taip pat užuodžiu, kad mamos rankos atsiduoda indų plovikliu. Negaliu to kvapo pakęsti; kai tylėdamos išeiname iš mokyklos, mano širdyje kyla pykčio, sielvarto ir gailėsčio bangos, kurias nuo tos akimirkos ir likusį gyvenimą mama man nuolatos sukeldavo.

4

Visgi egzistuoja tam tikros tiesos. Sustingusios, nepajudamos it gatvės žibintų stulpai, nors šie bent jau vakarais pasikeičia, kai žibintininkas paliečia juos savo burtų lazdele. Tada jie nušvinta kaip didelės, švelnios saulėgražos siaurame pasienio ruože tarp nakties ir dienos, kai visi žmonės juda tyliai, lėtai, lyg vaikščių žalsvos jūros dugnu. Tos tiesos niekada nešviečia, ir širdies jos negali suminkštinti, taip kaip „Ditė – žmogaus kūdikis“, viena pirmųjų mano perskaitytų knygų. Socialinis romanas, pamokomai sako tėtis, turbūt tai irgi kažkokia tiesa, bet ji man nieko nesako, man ji ir nereikalinga. Paistalai, sako mama, kuriai taip pat nepatinka tiesos, tik jai geriau sekasi į jas nekreipti dėmesio. Kai tėtis tais retais kartais tikrai ant jos supyksta, išvadina ją melage, bet aš žinau, kad tai netiesa. Žinau, kad kiekvienas žmogus turi savo tiesą, kaip ir kiekvienas vaikas turi savo vaikystę. Mamos tiesa visiškai skiriasi nuo tėčio tiesos, tai taip pat akivaizdu, kaip rudos jo akys, o jos – mėlynos. Laimei, viskas taip sutvarkyta, jog gali savo širdies tiesas pasilaikyti sau, o tos griežtos, pilkos tiesos išdėstytos mokyklos taisyklėse, pasaulio istorijoje, įstatymuose, bažnyčios knygose. Niekas negali jų pakeisti, niekas ir ne-

drįsta, net Viešpats, kurio atvaizdo aš neskiriu nuo ministro pirmininko Stauningo, nors tėtis ir sako, kad neturėčiau tikėti Viešpačiu, nes kapitalistai nuolat jį pasitelkia prieš vargšus.

Taigi:

Gimiau 1918-ųjų gruodžio 14 dieną nedideliame dviejų kambarių bute Kopenhagos Vesterbro rajone. Gyvenome Hedebiu gatvėje 30A, o raidė A reiškė, kad namas stovėjo vidiniaus kieme. Priekiniame name, pro kurio langus matėsi gatvė, gyveno labiau pasiturintys, nors tie butai ir buvo lygiai tokie pat kaip mūsų, už mėnesio nuomą mokėdavai dviem kronomis daugiau. Tais metais baigėsi pasaulinis karas ir buvo įvesta aštuonių valandų darbo diena. Mano brolis Edvinas gimė pasaulinio karo pradžioje, tada tėtis dirbdavo 12 valandų per dieną. Jis dirbo kūriku, todėl jo akys buvo nuolat paraudusios nuo krosnies spjaudomų žiežirbų. Kai gimiau, jam buvo 37-eri, mama buvo dešimčia metų jaunesnė. Tėtis gimė Niukiobinge, Morso saloje. Gimė ne santuokoje ir niekada nesužinojo, kas jo tėvas. Šešerių jį išsiuntė piemenauti ir maždaug tuo pat metu jo mama ištekėjo už puodžiaus pavarde Floutrupas. Su juo ji susilaukė devynių vaikų, bet aš nieko nežinau apie tuos jo įbrolius ir įseseres, nes niekada jų nemačiau, o tėtis niekada apie juos nekalbėjo. Jis nutraukė ryšius su visa šeima, kai 16-os išvyko į Kopenhagą. Svajotoj tapti rašytoju, niekada ir nesiliovė apie tai svajojęs. Jam pavyko gauti žurnalisto praktiką kažkokiam laikraštyje, bet galiausiai dėl nežinomų priežasčių ją metė. Nieko nežinau apie tai, kaip jis praleido tuos dešimt metų Kopenhagoje, kol būdamas 26-erių sutiko mamą Tordenskjoldo gatvės kepykloje. Tuo metu šešiolikmetė ji ten

dirbo pardavėja, o tėtis buvo kepėjo padėjėjas. Jų sužadėtu-
vės truko neįtikėtinai ilgai, tėtis jas ne kartą buvo nutraukęs,
manydamas, kad mama jį vedžioja už nosies. Man atrodo, ji
tai darė ne iš piktos valios. Šie žmonės tiesiog buvo tokie skir-
tingi, tarsi kilę iš skirtingų planetų. Tėtis buvo melancholikas,
rimtas ir perdėm moralus, o mama jaunystėje buvo linksma ir
paika, nerūpestinga ir tuštutė. Ji dirbo tarnaitė, bet keisdavo
darbo vietą, vos tik jai kas nepatikdavo, tiesiog išeidavo, tada
tėčiui tekdavo eiti už ją atsiimti atsiliepimų apie tarnus knygos
ir komodos, kuriuos jis savo kroviniu dviračiu perveždavo
į naują vietą, kur jai ilgainiui vėl kas nors neįtikdavo. Kartą ji
net man prisipažino nedirbusi vienoje vietoje pakankamai il-
gai, kad spėtų ten bent kiaušinį išsivirti.

Nelaimė mus ištiko, kai buvau septynerių. Mama buvo
man ką tik numezgusi žalią megztinį. Apsivilkau, jis man labai
patiko. Darbo dienos einant į pabaigą išėjome pasitikti iš dar-
bo grįžtančio tėčio. Jis dirbo Kingos gatvėje esančioje „Riedel
& Lindegaard“ gamykloje. Dirbo ten visą laiką, tiksliau, nuo
pat mano gimimo. Atėjome kiek per anksti, tai aš ėmiau spar-
dyti palei kelkraštį tirpstančias sniego krūvas, o mama laukė
atsirėmusi į žalius turėklus. Galiausiai pro vartus išėjo tėtis
ir mano širdis smarkiau suplakė. Jo veidas buvo papildkėjęs,
kažkoks negeras, pasikeitęs. Mama tuoj pat prie jo pribėgo.
„Ditlevai, – paklausė ji, – kas nutiko?“ Jis nudelbė akis. Mane
atleido, atsakė. Tokio žodžio nežinojau, bet neatitaisomą žalą
supratau. Tėtis tapo bedarbiu. Mus ištiko tai, kas ištikdavo
tik kitus. „Riedel & Lindegaard“ gamykla, kuri iki tol teikė
vien gerį, iki pat mano kiekvieną sekmadienį šventai gauna-

mos penkiaerės, virto piktu, baisiu slibinu, išspjovusiu tėtį iš ugningų nasrų, nepaisančiu jo likimo, nepaisančiu mūsų, manęs, mano naujojo žalio drabužio, kurio jis dėl to net nepastebėjo. Pakeliui namo niekas nepratarė nė žodžio.

Pabandžiau įsikibti mamos rankos, bet ji grubiai ją atstūmė. Grįžus į svetainę tėvas pažvelgė į ją kaltės kupinu žvilgsniu: taigi, taigi, tarė, dviem pirštais trindamasis juodus savo ūsus, bet profsąjungų paramos užteks dar ilgam. Jis buvo 43-ėjų, jau per senas gauti nuolatinį darbą. Visgi atsimenu vieną kartą, kai parama baigėsi ir teko galvoti apie skurdo pašalpą. Visa tai nutiko pašnabždomis, po to, kai mudu su broliu nueidavome gulti, nes tai prilygo gėdai turėti utėlių ar sulaukti vaikų priežiūros tarnybos. Gaudamas skurdo pašalpą netekdavai teisės balsuoti. Niekada nebadavome, vis gaudavome šio to pavalgyti, bet netrukus pažinau tą alkį, kurį pajunti uosdamas vakarienę už turtingesnių namų durų, kai pats per dienas esi gyvas vien kava ir pasenusiomis bandelėmis, kurių už 25 eres galėjai prisikrauti pilną kuprinę.

Aš jas ir nupirkdavau. Kiekvieną sekmadienį šeštą ryto mama mane pažadindavo ir išpyškindavo nurodymus iš po antklodės, greta miegančio tėčio. Dar prieš išeidama nuo šalčio sustingusiais pirštais griebdavau kuprinę ir pasileisdavau į tuo metu vis dar tamsią kaip naktis laiptinę. Atidarydavau duris į kiemą, apžiūrėdavau visus kampelius ir priekinio namo langus, nes niekam nevalia manęs pamatyti vykdant šią įtartiną užduotį. Žmonės neturėjo žinoti, kad perki seną duoną, taip pat kaip neturėjai būti pastebėtas gaunantis nemokamą maitinimą Karlsbergo kelio mokykloje, vienintelėje socialinės

paramos įstaigoje ketvirtojo dešimtmečio Vesterbro. Pastarojo dalyko mums su Edvinu nebuvo leista prašyti. Taip pat gėdinga buvo turėti bedarbį tėtį, nors pusė mūsų tokių turėjo. Dėl to šią gėdą slėpdavome pačiais neįtikimiausiais melais, iš kurių dažniausias būdavo, kad tėtis nukrito nuo pastolių ir gavo nedarbingumą. Prie Tionderio gatvės kepyklos vaikų eilė it vingiuota gyvatė nusidriekdavo per visą gatvę. Visi su kuprinėmis ir visi klykaujantys apie tai, kad būtent šioje kepykloje duona itin gardi, ypač ką tik iškepta. Atėjus mano eilei, numesdavau kuprinę ant prekystalio, sušnabždėdavau, ko man reikia, o garsiai pasakydavau: prašyčiau pyragaičių su grietinėle. Mama reikalavo prašyti baltos duonos. Pakeliui namo susikimšdavau keturis ar penkis parūgusius pyragaičius, rankove nusivalydavau burną ir kai man grįžus mama puldavo į kuprinės gelmes daryti kratos, manęs niekada nepričiupdavo. Už nusižengimus bausdavo retai arba apskritai nebausdavo. Nors mama mušdavo dažnai ir smarkiai, bet paprastai atsitiktinai ir nepelnytai, o kai grėsdavo bausmė, pajusdavau slaptą gėdą ir slogią širdgėlą, kuri man akyse pritvenkdavo ašarų ir didindavo tą skausmingą atstumą tarp mūsų. Tėtis niekada nemušdavo. Priešingai, labai gerai su manimi elgėsi. Visos mano vaikystės knygos buvo jo dovanotos, o per penktąjį gimtadienį gavau nuostabų brolių Grimų pasakų leidimą, be kurio vaikystė būtų buvusi pilka, liūdna ir skurdi. Bet vis tiek nejutau jam nieko ypatingo, dažnai už tai sau priekaištaudavau, kai jis sėdėdamas ant sofos žvelgdavo į mane savo ramiu, tiriamu žvilgsniu, lyg norėdamas kažką pasakyti arba padaryti, kažką, ko taip niekada ir nesugebėjo išreikšti. Aš buvau mamos mergaitė, o Edvinas buvo

tėčio berniukas, šio gamtos dėsnio pakeisti buvo neįmanoma. Kartą jo paklausiau: tėti, ką reiškia „gėla“? Žodį radau Gorkio knygoje, jis man labai patiko. Tėtis ilgai galvojo, glostydamas viršun užsuktus ūsų galiukus. Tai rusiška sąvoka, galiausiai pasakė. Ji reiškia skausmą, vargą, sielvartą. Gorkis buvo didis rašytojas. Nudžiugusi sušukau: ir aš būsiu didi rašytoja! Jis bemat suraukė kaktą: neprisigalvok! Mergaitės negali būti rašytojos. Įžeista, nusivylusi vėl užsidariau savyje, o mama su Edvinu tik pasijuokė iš šios beprotiškos užgaidos. Pasižadėjau daugiau niekam savo svajonių neatskleisti ir visą vaikystę to pažado laikiausi.

5

Vakaras, aš kaip įprastai sėdžiu ant šaltos miegamojo palangės žiūrėdama į kiemą. Tai laimingiausias paros metas. Nuslūgo pirmoji nerimo banga. Tėtis pasakė labanakt ir grįžo į šiltąją svetainę, o drabužiai už durų liovėsi mane gąsdinę. Pažvelgiu į savo vakarinę žvaigždę, it draugišką Dievo akį, budriai stebinčią mane, esančią daug arčiau nei dieną. Kada nors užrašysiu visus tuos mane užplūstančius žodžius. Kada nors kiti žmonės perskaitys juos knygoje ir stebėsis, kad mergaitė visgi gali būti rašytoja. Mama su tėčiu didžiuosis manimi labiau nei Edvinu, o išvalgioji mokytoja (tokia, kokios dar neturiu) pasakys: ji patraukė mano dėmesį dar būdama vaikas. Ji buvo kažkuo ypatinga! Taip norėčiau tuos žodžius užrašyti, bet kurgi aš tokius rašinius slėpsiu? Net tėvai neturi rakinaimo stalčiaus. Einu į antrą klasę ir noriu kurti giesmes, nes jos gražiausia, ką žinau. Pirmąją mokslo metų dieną giedojome: „Ačiū, Viešpatie, už rytą“, – kai giedodavome „mes žvalūs it paukščiai, sveiki it žuvys vandenu, ryto saulė skverbiasi pro langą“, mane apimdavo toks džiaugsmas, taip susijaudindavau, kad pratrūkdavau verkti, o visi vaikai juokdavosi iš manęs taip pat kaip mama su Edvinu tais kartais, kai dėl savo „keistumo“ paplūsdavau ašaromis. Klasiokams aš vis dar atrodau neapsa-

komai juokinga, tad pripratau prie juokdario vaidmens, net liūdnai juo mėgaujuosi, nes tai, kartu su mano neginčijamu kvailumu, saugo mane nuo nesuvokiamo jų pykčio kiekvienam kitokiam.

Iš po vartų skliauto it žiurkė iš urvelio išslenka šešėlis. Nors tamsu, matau, kad tai tvirkintojas. Įsitikinęs, kad kelias laisvas, jis užsismaukia kepurę ant kaktos ir nubėga link išvietės, o jos duris palieka praviras. Vidun pažvelgti negaliu, bet žinau, ką jis ten veikia. Jau baigęs tie laikai, kai jo bijojau, nors mama jo vis dar bijo. Neseniai ji nusivedė mane į Sveno gatvės policijos nuovadą ir pasipiktinusi, išizeidusi pasakojo pareigūnui, kad mūsų namo moterys ir vaikai dėl jo kiaulysčių negali ramiai gyventi. Štai mano mažutėlę jis mirtinai išgąsdinęs, sakė ji. Tada pareigūnas manęs paklausė, ar tvirkintojas man kada apsinuoginęs, bet aš tvirtai atsakiau, kad ne. Tą žodį mokėjau tik iš eilučių: apnuoginkime galvas kaskart pakilus vėliavai. ...Iš tiesų tai jis niekada nenusiimdavo kepurės. Mums grįžus namo, mama pasakė tėčiui: policija nieko nedarys. Šioje šalyje tuoj neliks nei įstatymų, nei teisingumo.

Ant cypiančių vyrų pakabinti vartai atsidaro ir iškilmingą tylą aplink ir mano viduje sudrumsčia juokas, dainos ir keikimai. Ištiesiu kaklą, kad geriau matyčiau, kas ateina. Tai Auksaplaukė, jos tėvas ir Skardžius, vienas iš jos tėvų sugėrovų. Mergaitė eina tarp dviejų vyrų, apglėbusių ją per pečius. Jos plaukai blizga tarsi atspindėdami nematomo žibinto šviesą. Jie sverdėja per kiemą plyšaudami, netrukus išgirstu juos triukšmaujant laiptinėje. Auksaplaukės vardas Gerda, ji beveik suaugusi, jai bent 13. Praeitą vasarą, kai ji padėjo Niežuotajam

Hansui ir Gražiajai Lili čigonų vežime prižiūrėti mažiausius vaikus, mano mama pasakė: atrodo, kad Gerda įsitaisė ten šilčiau nei erkutė. Kažką panašaus kieme prie šiukšliadėžių, kur ir aš netoliese stoviniuoju, kalbėjo ir didžiosios mergaitės. Kalbėjo pusbalsiu, kikendamos, o aš supratau tik tiek, jog tai kažkas nepadoraus, niekingo, gėdingo, kažkas su Niežuotuoju Hansu ir Auksaplauke. Taigi įsidrąsinau paklausti mamos, kas gi iš tiesų nutiko su Gerda. Ji man atšovė piktai ir nekantriai: eik, neišmanėle tu! Ji jau nebėra nekalta, ir tiek. O aš vis tiek nesupratau.

Žvelgiu į giedrą, šilkinį dangų ir atsidarau langą, kad būčiau dar arčiau jo. Tarytum Dievas artintų švelnų savo veidą prie žemės, o didelė jo širdis prislopintai, ramiai tvaksėtų visai šalia manosios. Jaučiuosi tokia laiminga ir man iš sielos plūsta ilgos, gedulingos eilės. Man nė nežinant jos skiria mane nuo tų, kurie turėtų būti man artimi. Mano tėvams nepatinka, kad tikiu Dievą, jiems nepatinka ir kalba, kuria kalbu. O man atgrasi jų šnekta, nes jie nuolat vartoja tuos pačius grubius, gremėzdiškus žodžius ir posakius, kurių reikšmė slepia tai, ką jie iš tiesų nori pasakyti: „Tepasigaili tavęs Dievas, jei tu ne...“ Tėvas keikia Dievą jutlandiškai, gal tai ir neskamba labai grėsmingai, bet klausytis nėra malonu. Kūčių vakarą eidami ratelį aplink eglutę dainuojame socialdemokratiškas kovos dainas, o mano širdį sugniaužia baimė ir gėda, nes girdėti, kaip net bedieviškiausiose, girtuokliaujančiose šeimose šį vakarą skamba nuostabios giesmės. Reikia gerbti tėvą ir motiną, mėginu tai įsivaizduoti, bet dabar tai daug sunkiau nei tada, kai buvau maža.

Į veidą ima tykšti smulkūs vėsaus lietaus lašai, tad vėl uždarau langą. Bet vis tiek išgirstu kažkur ten giliai apačioje tyliai darinėjamas laiptinės duris. Tada per kiemą nutapsena grakštus padarėlis, tarsi nešamas trapaus, perregimo skėčio. Tai Ketė, dvaselę primenanti daili moteris iš gretimo buto. Po ilga geltono šilko suknele ji avi sidabriniais aukštakulniais. Suknelę dengia balti kaip Snieguolės kailiniai. Be to, Ketės ir plaukai tamsūs kaip juodmedis. Viskas trunka tik akimirka, kol vartų skliautai paslepia tą gražų reginį, kuriuo mano širdis gėrisi kas vakarą. Tokiu metu Ketė vis išeina pavakaroti, tėtis sako, kad turint vaikų taip elgtis nedera, o aš nesuprantu, ką jis turi omenyje. Mama nieko nesako, nes dienomis mudvi dažnai sėdime Ketės svetainėje gerdamos kavą arba karštą šokoladą. Ta svetainė nuostabi, apstatyta vien raudono pliušo baldais. Raudoni net lempų gaubtai, o pati Ketė išblyškusi, rausvais skruostais, kaip ir mano mama, nors Ketė ir jaunesnė. Juodvi daug juokiasi, o aš juokuosi kartu, nors retai tesuprantu, iš ko. Tačiau vos tik Ketė ima mane kalbinti, mama išsiunčia mane lauk, nes jai tai nepatinka. Kaip ir teta Rozalija, kuri taip pat mėgsta su manimi kalbėtis. Vaikų neturinčios moterys visomet per daug rūpinasi svetimais, sako ji. Tada ima plūsti Ketę, nes ji apgyvendinusi savo motiną nešildomame kambaryje su langais į kiemą ir niekada neišleidžianti jos į svetainę. Motina vardu ponia Andersen, nors tai, anot mamos, „juodas melas“, nes ji niekuomet nebuvo ištekėjusi. Aišku, didelė nuodėmė šitaip susilaukti vaikų, tą puikiai žinau, o kai paklausiu mamos, kodėl Ketė taip blogai elgiasi su savąja, ji atsako, kad tai todėl, jog mama neišduoda jai, kas jos tėvas. Kai pagalvoji

apie ką nors tokio baisaus, išties apsidžiaugi, kad tavo šeima tvarkinga.

Ketei dingus atsargiai prasiveria išvietės durys ir iš ten it krabas pasieniui pro vartus išslenka tvirkintojas. Visai apie jį pamiršau.

6

Vaikystė ilga ir siaura it karstas, pats iš jos neišlipsi. Ji visą laiką čia, visiems kuo aiškiausiai matoma, kaip Gražiojo Liudviko kiškio lūpa. Gražusis Liudvikas visai kaip Gražioji Lili, tokia negraži, kad negali nė įsivaizduoti ją kada nors turėjus mamą. Visus bjaurius ir nesėkmingus dalykus vadiname gražiais, tik niekas nežino, kodėl. Iš vaikystės išlipti neįmanoma, ji tvyro šalimais lyg kvapas. Gali ją užuosti kituose vaikuose, kiekviena vaikystė turi savo kvapą. Pats savo kvapo neužuodi, todėl kartais baisu, kad jis blogesnis nei kitų. Kalbiesi su kita mergaite, kurios vaikystė kvepia pelenais ir anglimis, ir ji staiga žengia atatupsta, užuodusi baisų tavo vaikystės dvoką. Slapčia stebime suaugusiuosius, kurių vaikystė mėtosį jų viduje nudrengta ir skylėta it padėvėta, kandžių suvarpyta antklodė, visų užmiršta ir niekam nereikalinga. Nematyti, kad jie būtų turėję vaikystę, neišdrįstum nė paklausti, kaip jie ją ištvėrė veide neužgyvenę kokių nors gilių randų ar žymių. Įtari juos radus trumpesnę kelią ir pirma laiko įgavus suaugusiojo pavidalą. Kokį kartą, kai liko vieni namuose, jų vaikystę, kaip brolių Grimų pasakoje Geležinio Henriko širdį, sukaustė trimis geležiniais lankais. Suaugęs išlaisvinamas tik jiems sutrūkus. O jei trumpesnio kelio nežinai, vaikystę tenka išverti ir

kėblinti per ją valanda iš valandos, neapsakomą galybę metų. Tik mirtis gali iš jos išvaduoti, dėl to apie ją daug ir galvojama, dėl to ji vaizduojama baltai apsirengusiu, draugišku angelu, vieną naktį pabučiuosiančiu tau vokus, kad jie daugiau niekada neatsimerktų. Man vis atrodo, kad kai suaugsiu, mama mane pamils taip, kaip myli Edviną. Mano vaikystė ją erzina taip pat kaip mane, todėl mes kartu laimingos tik tada, kai ji staiga pamiršta apie jos egzistavimą. Tada ji su manimi kalbasi taip, lyg kalbėtusi su savo draugėmis arba su teta Rozalija, o aš atsakinėju kuo trumpiau, kad ji staiga neprisimintų, jog aš tik vaikas. Paleidžiu jos ranką ir šiek tiek atsitraukiu, kad ji mano vaikystės neužuostų. Taip nutinka beveik visuomet, kai einame apsipirkti į Istedo gatvę. Ji pasakoja apie linksmą savo jaunystę. Kaip ji kiekvieną vakarą eidavusi šokti ir būdavo šokdinama be atvangos. Kiekvieną vakarą vis naujas vaikinai, sako ji, garsiai juokdamasi, bet sutikus Ditlevą visa tai baigėsi. Tai mano tėtis, paprastai ji vadina jį tėvu, kaip ir jis ją vadina mama arba motin. Rodos, kadaise ji buvo laiminga ir kitokia, bet viskas staiga pasibaigė sutikus Ditlevą. Kai ji apie jį kalba, atrodo, lyg kalbėtų apie kažkokį kitą asmenį, kažkokią tamsos jėgą, gniuždančią ir griauinančią viską, kas gražu, šviesu ir linksmu. Trokštu, kad šis Ditlevas niekad nebūtų pasirodęs jos gyvenime. Kai tik ji ištaria jo vardą, paprastai pastebi ir mano vaikystę, tada piktai ir grėsmingai stebėjia ją, o jos raišelę juosiantis juodas lankas dar patamsėja. Tada toji vaikystė virpa iš baimės, neviltyje pakyla ir mėgina išsėlinti pirštų galiukais, bet ji dar per maža, tik po kelių šimtų metų bus galima jos atsikratyti.

Asmenys, kurių vaikystė tiek išoriškai, tiek vidujai matoma, ryški, vadinami vaikais, su jais gali elgtis kaip nori, jų nėra ko bijoti. Jie neturi ginklų, neturi kaukių, nebent būtų labai sukti. Toks sukta vaikas esu aš, o mano kaukė yra kvailybė, nuolat saugausi, kad niekas man jos nenuplėštų. Kiek praveriu burną, nutaisau visiškai tuščią žvilgsnį, lyg visuomet žiūrėčiau į niekur. Kai mano vidus uždainuoja, turiu ypač saugotis, kad kaukė neimtų trūkinėti. Suaugusieji negali pakęsti mano širdies dainos, mano sielos žodžių girliandų. Tik jie vis tiek apie viską sužino, nes dainų nuotrupos byra iš manęs slaptu, nežinomu kanalu, dėl to negaliu jų sustabdyti. Vėl prisivajojai? – įtariai klausia jie, o aš patikinu, kad man nė į galvą nešautų apie ką nors svajoti. Mokykloje klausia: apie ką galvoji? Ar gali pakartoti paskutinį girdėtą sakinį? Bet tie žmonės niekada manęs iš tikrųjų nepermato. Permato tik kiemo ar gatvės vaikai. „Vaidini kvailę, – prie manęs grėsmingai artinasi didelė mergaitė, – bet visai tokia nesi.“ Tada pradeda kryžminę apklausą, kol kitos tyliai mane apspinta, kad negalėčiau pabėgti, kol neįrodžiau, jog iš tiesų esu kvaila. Galiausiai dėl visų mano paikų atsakymų jos tuo įsitikina ir nenoromis padaro nedidelį plyšį rate, pro jį ir pasprunku. „Neapsimetinėk, kas nesi“, – man pavymui pamokančiai šaukia viena iš jų.

Vaikystė tamsi, ji unksčia it rūsyje uždarytas, pamirštas žvėrelis. Ji nevalingai virsta iš burnos it garai šaltyje, kartais ji per maža, kitais kartais – per didelė. Niekada nebūna tinkamo dydžio. Tik nusimetęs kaip išnarą gali ją ramiai stebėti, aptarinėti it išgydytą ligą. Dauguma suaugusiųjų teigia turėję laimingą vaikystę, galbūt jie tuo ir tiki, bet aš – ne. Tiesiog

manau, kad jiems pasisekė ją pamiršti. Mano mama neturėjo laimingos vaikystės, jos vaikystė taip nepaslėpta kaip kitų žmonių. Ji man pasakoja, kaip bijojo, kai jos tėvą ištikdavo baltoji karštinė ir jis vaikams liepdavo išsirikiavus laikyti parentą sieną, kad ši ant jo neužvirstų. Kai pavadinu jį vargšeliu, ji surinka: vargšelis! Tas prasigėręs paršas, jis pats kaltas. Išmaukdavo butelį naminės per dieną, tai kai jis galiausiai susiėmė ir pasikorė, mūsų gyvenimas, nepaisant nieko, pasitaisė. Taip pat priduria: jis nužudė penkis mano jaunesniusius brolius. Iškėlęs iš lopšio suknežino jų galveles į sieną. Kartais paklausiu tetos Rozalijos, mamos sesers, ar tai tiesa, ir ji atsako, žinoma, kad ne. Jie tiesiog mirė. Mūsų tėtis buvo nelaimingas žmogus, o jam mirus tavo mamai tebuvo ketveri. Ji paveldėjo Močiutėlės neapykantą jam. Močiutėlė – tai jų mama, nors ji dabar ir sena, puikiai įsivaizduoju, kiek daug neapykantos telpa jos sieloje. Močiutėlė gyvena Amageryje. Jos plaukai baltut baltutėliai, visada juodai apsirengusi. Kaip ir į mamą ar tėtį, privalau į ją kreiptis tik trečiuoju asmeniu, dėl to visi mūsų pokalbiai labai sudėtingi, pilni pasikartojimų. Ji peržegnoja duoną prieš jos atsipjaudama, o nusikirpusi nagus degina krosnyje. Klausiu, kodėl ji taip daro, bet ji sako nežinanti. Taip darė jos mama. Kaip ir kitiems suaugusiesiems, jai nepatinka klausinėjantys vaikai, tad jos atsakymai visada trumpi. Kad ir kur pasisuksi, atsitrenksi į savo vaikystę, nes ji kampuota, kieta ir baigiasi tik sutaršiusi tave į skutelius. Atrodo, kiekvienas turi savo vaikystę ir jos visos skirtingos. Pavyzdžiui, mano brolio vaikystė labai triukšminga, o maniškė rami, tyki, atsargi. Niekas jos nemėgsta, ji niekam nereikalinga. Staiga ji ištįsta ir

atsistojusi jau galiu pažvelgti mamai į akis. Augi miegodamas, sako ji. Tad vakarais stengiuosi neužmigti, bet miegas mane užvaldo ir ryte svaigsta galva žiūrint į savo pėdas, kaip jos nuo manęs nutolusios. „Ilgšė!“ – šaukia man berniukai gatvėje; jei tai tęsis ir toliau, teks vykti pas Didįjį Mogolą, kur auginami visi milžinai. Dabar vaikystė skauda. Tai augimo skausmai, jie pasibaigia sulaukus dvidešimties. Taip sako Edvinas, jis viską žino, taip pat ir apie pasaulį, visuomenę, kaip ir tėtis, kuris jį vedasi į politinius susirinkimus, kurie, anot mamos, galiausiai baigsis tuo, kad juos abu suims policija. Jiems tokios šnekos nė motais, nes mama, kaip ir aš, ne ką teismano apie politiką. Ji taip pat sako, kad tėtis negali susirasti darbo, nes yra socialistas ir profesinės sąjungos narys, o tas Stauningas, kurio nuotrauką tėvas pakabinęs ant sienos šalia jūreivio žmonos, vieną dieną mus pražudys. Man Stauningas patinka, daug kartų mačiau ir girdėjau jį kalbant Feledo parke. Patinka todėl, kad ilga jo barzda taip iškilmingai plevena vėjyje, ir todėl, kad jis darbuotojus vadina „draugais“, nors pats yra ministras pirmininkas ir galėtų sau leisti riesti nosį. Manau, mama dėl politikos neteisi, bet niekam neįdomu, ką apie tokius dalykus mano ar nemano mergaitės.

Vieną dieną mano vaikystė prasmirsta krauju, negaliu to nepastebėti. Dabar galėsi susilaukti vaikų, sako mama. Per anksti, tau net nėra trylikos. Puikiai žinau, kaip susilaukiama vaikų, nes miegu viename kambaryje su tėvais, o ir šiaip negali tokio dalyko nežinoti. Visgi tam tikra prasme aš to nežinau ir įsivaizduoju, kad bet kada galiu pabusti su kūdikiu šalia. Jos vardas bus Marija, nes tai bus mergaitė. Berniukai man ne-

patinka, o ir žaisti man su jais negalima. Myliu ir žaviuosi tik Edvinu, tik su juo galėčiau tuoktis. Bet su broliu tuoktis negalima, o jei ir būtų galima, jis nenorėtų manęs imti į žmonas. Ne kartą taip sakė. Visi mano brolių mėgsta, dažnai galvoju, kad jo vaikystė tinka jam labiau nei man manoji. Jis turi jam tinkančią vaikystę, ji harmoningai plečiasi jam augant, o maniškė pritaikyta visai kitai mergaitei. Kai taip galvoju, mano kaukė atrodo dar kvailiau, nes su niekuo apie tokius dalykus nepakalbėsi, tad nuolat svajoju sutikti kokį paslaptinę žmogų, kuris mane išklausytų ir suprastų. Iš knygų žinau, kad tokie žmonės egzistuoja, tik vaikystės gatvėje jų nėra.

TOVĖ DITLEVSEN (1917–1976) tituluojama vienu unikaliausių ir svarbiausių XX a. danų literatūros balsų. Gimusi ir užaugusi Kopenhagos darbininkų klasės rajone, jau būdama paauglė išgarsėjo savo poezija. Parašė daugiau nei 30 poezijos knygų, romanų, apsakymų ir atsiminimų, kurių daugelis autobiografiški. Kritikų atstumta kaip darbininkų klasės rašytoja, nesivaikiusi tuo metu klestėjusių modernizmo ir postmodernizmo literatūrinių madų, dabar Tovė Ditlevsen vadinama viena svarbiausių savo kartos autorių ir jos kūrybą pasaulis atranda iš naujo. Autorės tekstai pasižymi subtiliu danams būdingu humoro jausmu ir gebėjimu paprastai, be užuolankų ar savigailos atpasakoti net pačias sunkiausias gyvenimo patirtis. Tovės Ditlevsen rašymo stilius, kritikų teigimu, nukonkuruoja net tokius autorius kaip Sylvia Plath ar Karlas Ovė Knausgård'as, kuriems pavyko asmeninę patirtį paversti jaudinančiu menu. „Kopenhagos trilogija“ pirmą kartą Danijoje pasirodė kaip atskiros memuarų knygos: „Vaikystė“ (1967), „Jaunystė“ (1967) ir „Priklausomybė“ (1971).

Pirma trilogijos dalis prasideda, kai autorei penkeri. Gimusi Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje, Tovė Ditlevsen supranta esanti nepripažintą, savyje jaučianti kai ką nepaprasto ir dar nepažinto – pašaukimą rašyti. Trilogija tęsiasi Europai po truputį ritantis į Antrąjį pasaulinį karą. Priversta anksti palikti mokyklą, Tovė aukoja kūrybai skirtą laiką dirbdama bereikšmius, nesuprantamus darbus ir megzdama keistus, kartais net žalingus santykius su vyrais. Paskutiniame trilogijos tome aprašoma autorės kova tarp rašytojos pašaukimo ir konkuruojančių dukters, žmonos, motinos ir nar-komanės vaidmenų. Šios trilogijoje pateikiamos idėjos itin aktualios ir šiandien.

Pripažinta šedevru, patekusi į *The New York Times* geriausių
2021 m. knygų dešimtuką,
„Kopenhagos trilogija“ – įtraukianti autorės kelionė per meilę,
draugystę, ambicijas ir priklausomybę.

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt